

ВИКОРИСТАННЯ ДЕКОРАТИВНИХ ВИДІВ РОДУ *RIBES* L. В ОЗЕЛЕНЕННІ

Розглядається можливість використання декоративних видів роду *Ribes* L. в озелененні. Обґрунтовано підбір і розглянуто особливості ведення маточних рослин сортів смородини червоної з метою використання різнотипного живцевого матеріалу для вирощування саджанців на основі стеблових живцювання за їх декоративними властивостями, які можуть бути рекомендовані до використання в озелененні. Необхідність створення маточних насаджень декоративних видів і сортів смородини з максимальною можливістю чистосортних, здорових, стійких проти хвороб в умовах Правобережного Лісостепу України.

Ключові слова: смородина, види, сорти, здерев'янілі та зелені живці, маточні насадження, вегетативне розмноження, садивний матеріал.

Вступ. Відбір і впровадження нових, декоративно цінних дикорослих, плодових і ягідних рослин у сучасне садово-парковому мистецтво та озеленення населених місць, які приносять значну, різнобічну користь і мають естетичне, культурно-побутове значення є актуальним завданням у декоративному садівництві [2].

Смородина відноситься до родини Агрисові (*Grossulariaceae* DC). Рід *Ribes* L. нараховує майже 150 видів, поширених в холодних і помірних зонах Європи, Азії, Північної і Південної Америки [4, 7].

Видове різноманіття роду розподілено в трьох частинах світу. В Азії зустрічаються 42% всього видового складу, в Південній Америці – біля 30%, в Північній – приблизно 23%, в Європі і Африці рід *Ribes* L. представлений незначною кількістю диких видів. Зустрічаються на території Росії у всіх сприятливих екологічних умовах [1, 7].

Види смородини на сьогодні широко вирощують на присадибних ділянках, у садах, парках, як декоративні, їстівні та лікарські рослини [1, 5].

З восьми підродів роду *Ribes* L. істотну перевагу мають три: *Eucoreosma*, *Ribesia* і *Symphocalyx*. Представники перших двох підродів, відомі в культурі як чорна і червона смородина, які відносяться до самих поширених на Україні та в Росії ягідних кущів. Підрід *Symphocalyx* має обмежене значення. Він об'єднує види, що дали початок культурним сортам золотистої смородини. На Україні золотиста смородина відома скоріш як декоративний кущ і підщепа для штамбових рослин смородини і агрусу, але як ягідна рослина поки не отримала широкого поширення [1, 3].

Підрід *Ribesia* об'єднує 19 видів, 4 з яких введені в культуру. Вони вважаються родоначальниками сучасних сортів смородини червоної. Значення мають: *R. vulgare* Lam. – смородина звичайна і її великоплідний різновид *R. vulgare* Lam. ssp. *macrocarpa* Jancz.; *R. rubrum* L. – смородина червона; *R. petraeum* Wulf. – смородина скалиста і *R. multiflorum* Kit. – смородина багатоквіткова. В походженні деяких сортів приймала участь смородина темно-пурпурова *R. atropurpureum* C.A.U. і смородина Пальчеського *R. Palczewskii* Pojark. [7].

Підрід роду *Ribes* – *Symphocalyx* об'єднує 5 диких видів, дуже близьких за біологічними особливостями. В культурі найбільш відомі два з них: смородина ароматна, або духмяна – *Ribes odoratum* Wendl. і смородина золотиста – *Ribes aureum* Pursh. Вони дали початок сортам, які мають не тільки декоративну цінність, але і є корисними та продуктивними ягідними рослинами. Інші три: смородина криваво-червона – *R. Sanguineum* L., смородина клейка – *R. Glutinosum* L. і смородина воскова – *R. cereum* L. відзначаються декоративністю і можуть застосовуватися в озелененні населених місць [1].

Смородина криваво-червона (*Ribes sanguineum* Purch.) – ранньоквітучий, декоративний, невисокий кущ з приємним запахом молодих листків та духмяними квітками блідо-рожевого, темно-пурпурового забарвлення. Вони зібрані у багатоквіткові китиці, які розпускаються дуже рано (друга-третя декада травня), тому її варто висаджувати в поєднанні з видами форзиції, весняними багаторічниками та цибулевими. Вона красиво виглядає в

поодиноких і групових насадженнях, вздовж доріжок і живих огорож. В Європі її часто вирощують на штамбовій формі, щеплену на смородину золотисту, де в різному ярусі в період цвітіння будуть розпускатись золотисті та червоні квітки. Плоди досить незвичайні: чорні, з сизим нальотом.

Вид невибагливий, витримує затінення, не стійкий до низьких температур, але при вкриванні з успіхом перезимує, росте та розвивається на родючих і зволжених ґрунтах. Також має багато цікавих декоративних форм з червоними, білими, жовтими та махровими квітками.

Інші дикі види смородини цікаві як декоративні рослини, менш відомі й малопоширені, тому рекомендуємо для використання в озелененні різних об'єктів. В декоративному садівництві їх використовують при створенні живоплотів, низьких бордюр, солітерних і групових насадженнях, для декорування водойм та створення альпінаріїв [1].

Смородина прекрасна (*R. speciosum* Purch.) – напіввічнозелений кущ, досягає висоти до 4 м. Трьох- п'ятилопатеві листки, шкірясті, округлої або обернено яйцевидної форми, гладенькі або з залозистим опушенням. Квітки цієї смородини яскраво-червоні з довгими тичинковими нитками. Вона не менш приваблива і в період плодоношення завдяки рясним яскраво-червоним плодам, достатньо зимостійка, декоративна [1].

Смородина американська (*R. americanum* Mill.) – кущ до 1,5 м висотою з тонкими, дугоподібно зігнутими гілками. Листки невеликі, тонкі, з обох сторін залозисті. Світло-зелені влітку, восени пурпурові, червоні, яскраво-жовті.

Вона добре галузиться і швидко відростає після стрижки. Із-за продовженого періоду росту однорічні пагони в несприятливі зими можуть підмерзати, однак це не відображується на декоративних властивостях куща. Вони створюють досить красиві живі огорожі, стрижені або вільноростучі. Рослини утворюють рясні кореневі паростки і легко створюються живоплоти.

Пониклі, доволі довгі китиці несуть від 5 до 15 квіток, достатньо великих, блідо-зелених та жовтуватих. Цвітіння настає пізніше ніж у інших видів.

Плоди великі (до 1,5 г), округлої форми, чорні, смачні з подовженим періодом дозрівання.

Відносно посухостійкий вид і може вирощуватися в якості ягідної культури в південних регіонах [1].

Смородина мохова, або лежача (*R. procumbens* Pall.) – низькорослий вид (не більше 35 см), пагони сланкі, листки дрібні, шкірясті, зморшкуваті, блискучі. Рослину використовують в рокаріях, вздовж доріжок і для створення бордюрів і низьких живоплотів.

Китиці у неї дуже короткі. Квітки блюдцевидні з червонуватим відтінком, ягоди грушовидної форми, доволі великі, тонкошкірясті, різнобарвні: від білих і рожеві, бурі, чорні, соковиті і смачні.

В культурі даний вид потребує рихлення та зволоження ґрунту і затінення [1].

Смородина сахалінська (*R. sachalinens*) – низькоросла і досить добре підходить для альпійських гірок. Красиво виглядають навесні бруньки з червоними великими лусочками, але основну декоративну цінність мають красиві листки. Листки розпускаються рано навесні, плоди ароматні, але в середній смузі рідко цвіте і плодоносить.

Смородина широколиста (*R. latifolium* Jancz.) – невисокий кущ (1,5-2 м), який походить з Далекого Сходу та Японії, в природі росте біля берегів річок і на лісових галявинах. Особливо привабливі квітки, темно-малинові, дзвоникоподібні в коротких китицях. Листки дуже широкі, тонкі, густо опушені. Ягоди червоні, їстівні. Використовують в поодиноких і групових насадженнях на газонах [1].

Смородина альпійська (*R. alpinum* L.) – густий, доволі високий кущ (до 2 м) з дрібними, трьохлопатовими, блискучими. Восени стають блідо-жовтими, рожевими або охристими.

Багаточисельні квітки дрібні, зеленуваті. Плоди округлі або трішки продовгуваті, яскраво-червоні, що вигідно контрастує на забарвленні листків. Вид невибагливий до ґрунту, зростає на кам'янистих ділянках, тіневитривалі.

Біологічні особливості рослини та її невибагливість до умов зростання, забарвлення листків, яскравість ягід, легкість формування крони робить її незамінною для створення живих огорож.

Формують групові насадження на газонах, біля будинку, на схилах, у берегів водойм, під кронами дерев і високих кущів. Цікава також тим, що має декоративні форми з дуже дрібними (*f. pumila*), золотими (*f. aurea*), і розсіченими листками (*f. laciniata*) [1].

Смородина чорна (*R. nigrum* L.) – незамінна для ландшафтно́ї архітектури: швидко росте, морозостійка. Вона підходить для групових, бордюрних, поодиноких насаджень і неформальних загорож середньої величини. Високою декоративністю відрізняються сорти з компактною кронею, стійкі до борошнистої роси, з темно-зеленими, глянцеви́ми, щільними листками. Крім цього, чорна смородина бає багаточисельні декоративні форми, в тому числі різнолисту (*f. heterophylla*), строкату (*f. variegata*) і мармурову (*f. marmorata*) [1].

Смородина червона (*R. rubrum* L.) приваблює декоративністю під час плодоношення. Ягоди можуть бути: прозорими, майже безбарвні, жовтуваті, кремові, рожеві, полосаті, світло- і яскраво-червоні вишневі, майже чорні. Листопад у червоної смородини довготривалий, кущі досить естетично привабливі і можуть прикрасити любий ландшафт [1].

Результати дослідження. Для забезпечення садивного матеріалу необхідно створити маточні насадження декоративних видів, сортів, форм смородини з максимально можливою кількістю чистосортних, здорових, стійких проти хвороб живців для вегетативного розмноження [4, 6, 8], що визначається спадковістю сорту, умовами вирощування, обрізуванням рослин [1, 5, 7]. Здатність до розмноження стебловими живцями визначається не тільки спадковими особливостями рослини і їх життєвими формами, але й річним і фізіологічним станом маточних рослин [5, 7].

У підвищенні продуктивності смородини червоної, порічок, як і інших культур, першочергове значення має сорт. Оскільки у виробничих умовах

віддають перевагу сортам з доброю відновлювальною здатністю пагона, а як правило, рослини на ранніх стадіях свого онтогенезу проявляють високу регенераційну здатність, яка в подальшому, по мірі старіння знижується. Тому маточники доцільно експлуатувати до 10-12 років, а в окремих порід – і ще менше [1, 3, 5].

В зв'язку з вище зазначеним, метою досліджень було вивчити особливості росту й розвитку маточних рослин різних помологічних сортів порічок і оцінити продуктивність виходу живцевого матеріалу з маточної рослини в умовах Правобережного Лісостепу України.

За роки проведення досліджень вивчали продуктивність маточних рослин сортів порічок для отримання живцевого матеріалу. Технологія вирощування маточних рослин передбачала комплексний спосіб експлуатації. На другий рік експлуатації маточника продуктивність маточних рослин залежала від сорту.

Пагоноутворювальна здатність помологічних сортів порічок варіює в межах 40,8-63,6% для здерев'янілих живців та 48,0-65,7% – для зелених живців. Вищу пагоноутворювальну здатність відмічено у сортів Львів'янка (65,7%) і Чародійка (65,1) – для зелених живців та сортів Чародійка (63,6) і Любава (63,7) – для здерев'янілих живців; середню – 48,3-54,3% у сорту Святкова, відповідно.

За даними спостережень відмічено, що досліджувані сорти порічок характеризуються різною силою росту прикореневих однорічних пагонів і їх кількістю на одній маточній рослині. Довжина їх пагонів перевищувала 70-75 см, як у здерев'янілих так і зелених, порівняно з контрольним сортом Йонкер ван Тетс – 39,9 і 46,8 см, відповідно. В зв'язку з цим відмічено збільшення виходу різнотипних живців (рис. 1.).

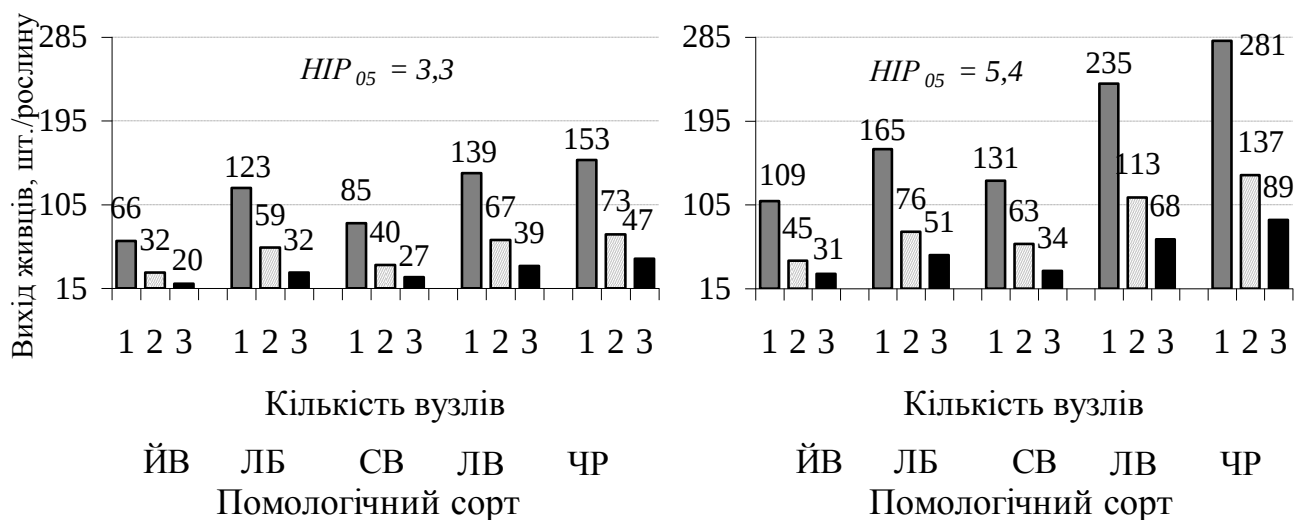

Рис. 1. Вихід здерев'янілих (зліва) і зелених (справа) живців з маточної рослини порічок сортів Йонкер ван Тетс (ЙВТ), Любава (ЛБ), Святкова (СВ), Львів'янка (ЛВ) і Чародійка (ЧР), заготовлених з різною кількістю вузлів; 2006-2008 рр.

Особливість росту маточних рослин різних помологічних сортів порічок відзначалась за роки досліджень по-різному. Вихід живцевого матеріалу з маточної рослини, в середньому по сортах, істотно варіював – 51-136 шт. живців з трьома вузлами, в тому числі по здерев'янілих – 20-47, зелених – 31-89 та живців з двома вузлами – 77-210, в тому числі по здерев'янілих – 32-73, зелених – 45-137, а з одним вузлом – 175-434, в тому числі по здерев'янілих – 66-153, зелених – 109-281 шт. Максимальний вихід різнотипних живців виявлено для сортів Чародійка, Львів'янка, Любава, які були заготовлені з одним вузлом, порівняно з двома і трьома вузлами. Істотно нижчі показники відмічено у сорту Святкова та Йонкер ван Тетс.

Висновок. Таким чином, проведені дослідження з вивчення продуктивності маточних рослин сортів порічок, свідчать про те, що вихід здерев'янілих і зелених живців залежить від біології сорту, агротехніки вирощування, догляду за маточними насадженнями, обрізуванням для заготівлі здерев'янілих і зелених живців.

Розглянуті види та сорти смородини рекомендуються для широкого впровадження в озеленення шляхом кореневласного розмноження різнотипними живцями.

Література

1. Аладина О.Н. Смородина: современный российский опыт, новое и перспективное садоводам-любителям / О.Н. Аладина. – М.: Изд-во «Ниола-Пресс»; Изд. дом «ЮНИОН-паблик», 2007. – С. 202-210.
2. Варлащенко Л.Г. Використання інтродукованих видів роду *Caprifoliaceae* Juss. в озелененні населених місць / Л.Г. Варлащенко, А.Ф. Балабак // Наук. вісник, Зб. наук.-техн. пр., Вип. 15.3 – Львів, 2005. – С. 19-24.
3. Исачкин А.В. Ягодные культуры / А.В. Исачкин, Б.П. Воробьев, О.Н. Аладина. – 1-е изд. – М.: Эскмо: Лик. Пресс, 2001. – 414 с.
4. Мамчур Т.В. Історія культивування порічки та біологічні особливості маточних насаджень / Т.В. Мамчур // Тези наук. конф. Перспективи розвитку лісового та садово-паркового господарства (27-28 квітня). – Умань: УДАУ, 2010. – С. 84-85.
5. Мамчур Т.В. Удосконалення способів вирощування саджанців порічок із стеблових живців в умовах Правобережного Лісостепу України / Тетяна Василівна Мамчур // Автореф. дис. ... канд. с.-г. наук: 06.01.07 „Плодівництво” Уман. нац. ун-т садівн.–Умань: УНУС, 2011. – 20 с.
6. Плеханова М.Н. Маточные насаждения и технология размножения синей жимолости / М.Н. Плеханова. – Л., 1989. – 24 с.
7. Ягідні культури / І.М. Ковтун, К.М. Копань, В.С. Марковський, А.В. Оліфер [за ред. В.С. Марковського]. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Урожай, 1986. – 262 с.
8. Яновський Ю.П. Ягідництво: Навчальний посібник / Ю.П. Яновський, В.В. Воеводін, О.М. Лапа, Є.В. Чепернатий [за ред. Ю.П. Яновський, О.М. Лапа]. – К., 2009. – 216 с.

Т.В. Мамчур. Использование декоративных видов рода *Ribes* L. в озеленении.

Рассматривается возможность использования декоративных видов рода *Ribes* L. в озеленении. Обоснован подбор и рассмотрены особенности ведения маточных растений сортов смородины красной с целью использования разнотипного черенкового материала для выращивания посадочного материала

на основе стеблевого черенкования по их декоративным свойствам, которые могут быть рекомендованы к использованию в озеленении. Обоснована необходимость создания маточных насаждений декоративных видов и сортов смородины с максимальной возможностью чистосортных, здоровых, устойчивых против болезней в условиях Правобережной Лесостепи Украины.

Ключевые слова: смородина, виды, сорта, одревеневшие и зелёные черенки, маточные насаждения, вегетативное размножение, посадочный материал.

T.V. Mamchur. The use of ornamental species of the genus *Ribes* L. in landscaping.

The possibility of using the ornamental species of the genus *Ribes* L. in gardening is considered. Substantiated the selection and the features of uterine plant's varieties of red currants' are considered for the use of different types of cutting material for growing seed based material on their grafting by their decorative properties that can be recommended for use in landscaping. The necessity of a uterine planting ornamental species and varieties of currants with the greatest possible purebred, healthy, resistant to diseases in the Right-Bank Forest-Steppe of Ukraine.

Keywords: currants, species, varieties, stiff and green cuttings, uterine plantings, vegetative propagation, planting material.